

SUKOBI I SUPROTNOSTI IZMEĐU ŽIVOTA I SAVJESTI

talijanske književne bilješke

I

Rat je odlučno utjecao na razvoj talijanske književnosti, osobito na području romana i novele. Taj se utjecaj očituje u tematskim i stilskim orijentacijama, potvrđujući budjenje zanimanja za prikaz i prosuđivanje društvene stvarnosti bez polovičnih mjeru, sa širim pogledom i bezobzirnim jezikom. Poslijeknjičnost izravno nadahnute ratom i pokretom otpora (o čemu treba posebno govoriti) javlja se takozvani roman običaja. Mladi pisci uzimaju za uzor Moraviju i osobito Pratoliniju, obraćajući pozornost činjenicama i pojaviama koje su najznačajnije za talijanski suvremeni život: nezapopljenost, problemi južne Italije (ekonomika zaostalost, analfabetizam), obiteljske krize, društvene nepravde, privatni i javni nemoral, kult uspjeha (divizam), prosvitstva, laci erotizam.

Stav ove proze izrazito je kritički, u svim orijentacijama, bilo da je tema postavljena otvoreno politički (Ignazio Silone, Carlo Levi, Vitaliano Brancati, Bernarini, Bruno Cassola), bilo da se obraduju moralna pitanja (Bignetti, Buzzati, Alba de Céspedes, Prisco, Pomilio, Palumbo, Coccioni, Quarantotti-Gambini) ili drugi suvremenici problemi (Parise, Pier Paolo Pasolini, Brigitte Soavi, La Stessa, Schettini, Quintavalle, Rocca, Velitti, Cibotto, Ugo Moretti, Giorgio Vigolo i drugi, manje mladi, mladži i najmlađi). Tu i tamo suvremena talijanska proza vraća se i na ratne teme.

Ugo Pirro zaprazen je po sasvim nekonformističkom načinu kojim u romanu „Le soldatesse“ („Zene-bojnici“, 1956.) prikazuje ratna zbijanja. Radnja se odvija u Grčkoj, protagonisti su talijanski vojnici-okupatori: neherojski, neretički, moralno jedna stvar u silovitoj i bijednoj borbi sa spolnim nagonom i smrću.

Drugi pisci opisuju nestalo i pokvareno gradjansko društvo. Neki od mladih medutim, opisujući to društvo zauzimaju neodređena stanovišta (Elsa Morante, Gino Nogara, Guido Cavallini, Mario Tobino, Enrico La Stellla i dr.). U ovoj skupini, koju bismo mogli nazvati grupom central-jevice, najčaća je lichenost možda Elsa Morante. Sa svojim romanima („Menzogna e saccheglio“) Laž i svetogrdje, 1957. (dobje je najznačajniju talijansku književnu nagradu Vlareggio) ona ulazi u svijet žene i u njezin položaj u društvu. Četiri dosad izšila romana Marija Tobina i tri La Stelle, ne angažiraju se ni u smislu održavanja tradicionalnih vrednosti niti u smislu borbe za korijenito društvenu obnovu. „A-morfni“ književnici ograničavaju se na opisivanje doživljajne stvarnosti. To nije mnogo, ali kad se uzme u obzir kakva je ta stvarnost, to je još uvijek pozitivno.

Počitici angažirana književnost, naprotiv, odlučno zadire u ekonomsko-društvene probleme. Novi roman u pravom smislu riječi nastao je u Italiji iz zanimanja sazrelih u okviru novinarskih ispitivanja ekonomsko-društvene i političke stvarnosti. Predvodnici te struje su Italo Calvino, Giuseppe Berto, Domenico Rea, Bassani.

Calvino, književnik iz Torina, najstariji mediju mladima, ističe se u grupi talijanskih neorealista. Nježan je pisac i dubok romanopisac. Pše od 1945. Objavio je tri romana i veliku zbirku novela napisanih od 1945. do 1948. U tim novelama, kao i u drugim, kasnije objavljenim po raznim novinama i časopisima, izražena je jedna od najznačajnijih litnosti među suvremenim talijanskim pripovedjedatima.

Djela smione psihološke i društvene analize objavili su Tršćanin Danilo Dolci, Domenico Rea Rocco Scotellaro, Leonardo Sciascia i drugi, koji su hrabro zadire u pitanje talijanskog juga. Ono što su sociologzi zanemarili prihvatali su književnici ljevice,

smatrajući knjigu dokumentom koji odražava društvenu stvarnost. To su djela koja optužujući ukazuju na jedno očajno stanje. O tome kasnije.

II

Uspjeh dobrog dijela poslijeratne talijanske književnosti saстоje se, po mom mišljenju, u činjenici da je jaka grupa novih intelektualaca — od kojih su neki proleterskih porijekla — zauzela odlučan ljevičarski stav, razoriži time, kako je govorio i želio Antonio Gramsci, „intelektualni blok, savitljivu i vrlo otpornu armaturu“ kapitalističke političke vlasti. Gramsci je govorio: „Važno je i korisno da u masi intelektualaca nastane organski, historijski karakteriziran prijelom: da se oblikuje, kao masovna formacija, ljevičarski smjer u modernom značenju te riječi, to jest orientiran prema revolucionarnom proletarijatu.“ Nešto od toga djelemočno se ostvarilo u današnjoj Italiji. Do toga se došlo teško, i to zaslugom antifašističke borbe i pokreta otpora, te dejstvanoj radničke stranaka.

Na jednom sastanku, koji je prošle godine organizirala skupina ljevičarskih časopisa, u čijim uredništvima mladi imaju glavni položaj (Il Ponte, Nuovi argomenti, Paragoni, Officina Il Contemporaneo, Ulisse), govorilo se u kulturni i politički, o vrednotama slobode i pravde. Po tko zna koji put ponovljena je tu jedna istina koja karakterizira suvremeni talijanski svijet: postojali su prijelom između kulture i vladajuće klase. O tome je i potpisani pisač u Italiji prije više godina. Ono što je tada napisao vrijedi i danas: o katoličkoj Italiji s demokratskim režimom, u društvu gdje je zakonodavstvo u suprotnosti sa samim republikanskim ustavom, neizbjegljivo je sukob između politike vladajuće klase i duhovnih vrednota, između ekonomske stvarnosti i kulturnih težnji, sukob između općeg uređenja društva i idealne književnosti, tj. idealne čovječnosti i pravde. S jedne strane — konzervativnost, s druge — borba za napredak; s jedne — mračanstvo, s druge — ljudske vrednote. Cenzura protiv intelektu, birokracija protiv slobode. Sukob između klerikalaca i zagovarača reforme školstva. Sukob koji je izazvan prijelomem čak i medju samim katoličkim književnicima. Jedan nedavni primjer: katolički časopis „Fiera letteraria“ objavio je jedan napis rumunjskoga fašističkog pisca Vintile Horije, pet urednika protestiralo je i napustilo uredništvo — dva pjesnika, jedan kritičar i dva romanzopisca.

U tom sukobu oblikovalo se novi narastaj pjesnika i prozaista pod vodstvom već afirmiranih starijih autora, koji su u posljednjih trideset godina sijali sjeme obnove talijanske književnosti. Spomenimo među njima Quasimoda, Gatta, Sabu, Sereniju, Montalea, Vittoriana, Pavesea, Pratolinija i Pasolinija, koji već pripada mladijima.

Alberto Moravia izjavio je nedavno: „Ovo je doba izvanrednog dinamizma u našoj književnosti, bez usporedive u povijesti Italije.“ Razvoj nove, snažne avangardističke literature izraz je vitalnosti talijanskog naroda, „najvitljavnijeg od svih latinskih naroda.“ Imamo danas mnogo književnika mlade generacije koji daju vrijednu i cijenjenu književnu djelu.

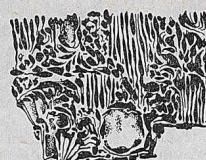
Tačno je i ono što kaže Olga Lombardi: „Neki mladi predstavnici talijanske proze, u trci za uspјehom i slavom, slabu se začaju za stvaranje autentične stilne i potpadaju pod utjecaj komformizma.“ Ali to se može reći zaista samo za neke. Drugi, koji po dobi i književnoj djelatnosti pripadaju u generaciju „teških godina“ (da upotrebimo izraz jednoga od njih, Luigijsa Zampe, pisca i redatelja), potpuno su anti-konformisti.

III

U Italiji se objavljuje oko 15.000 knjiga godišnje. Više od polovine toga je beletristika. Ne znam, ne želim da je li to mnogo ili malo. Mladi objavljaju razmjerno malo, iako su upravo oni pokretna snaga suvremene talijanske književnosti. Mladi osvajaju časopise (osnivaju ih i obustavljaju), stariji uživaju povjerenje izdavača. Imu tome razloga. Knjiga je u Italiji (kao i u svijetu na Zapadu) komercijalna robica. Djela starijih objavljaju se zato što izdavač može reklamirati poznatog pisca (ako je u to i piše književne vrijednosti, tim bolje); djela mladih izdavači objavljaju tek pod dva uvjeta: da im pjesca pruža mogućnost za reklamu ili da takav pisac sam novčano pridonese izdanju djela.

Preda mnom je jedna zbirka pesama (Voci di poesia (Glasovi poezije), izdavač L'Apprendo del Sud, Napoli, 1961). To bi imala biti antologija najmladih talijanskih pjesnika, tako se barem kaže u predgovoru. Tu stoji: „Želimo pomoci mladima da ih se upozna.“ Lijepa inicijativa, poхvalan mecenatizam. Ali... Evo što sam doznao iz pisma koje mi je uputio jedan urednik te antologije: pjesnici zastupljeni u knjizi sami su se izabrali, platili 10.000—lira za svaku stranicu posvećenu pojedincu od njih i drugih 10.000.—lira za kliše fotografije svakoga od njih. Pročitao sam pjesme: osim rijetkih iznimaka, stvari da plaćes (ili se smiješ, po volji), glupi narcisizmi, nepismenost. Komercijalizam najčešći vrsti.

Na stranu ovakvi slučajevi, mladi književnici od vrijednosti ipak se probijaju, makar i uz ujet prilagodjavanja sredini. A to znači: stvoriti sebi ime i diciti o njega buku suradnjom u časopisima, a onda se pojavit kod izdavača s rukopisom. Ima i drugih odskočnih dasaka, a postoje i književni natječaji. Danas te natječe u Italiji organiziraju po malo svih: političke stranke, turističke ustanove, gradovi, kulturni

adamove zapevke

Nad glavom mi se
Svod rasklopio

Mi se nebo kazalo
Mi se crna ptica obistinila

Moje telo zemlja obzinula

Mi se
Uetar lasta u granama
Oku do oka
Mi se
Cruen kuršum čuje

Ajoj me
U srcu sna
Ko gola koza
Eva na mišici
Mi se
Na podlanici lJulja

Na mišici mi se vatra
Mi se voda
Javljka

Ajoj
Ako je udarim
Ko prljavog bika u gori
Ce zelena krv u lišču
I petnaest mojih skupocenih rana
Ce u vodi

Kuku
plaće mi se
Na devetoj obali stida

Jeca mi se
Na osmoj kugli bola

Umire mi se
Na zemljinoj lopti

Biva mi se
Godinama vekovima
Smrt određena za telo

Kuku meni crnom
Na šta ruka da se stavi

Koleno mi se razglobilo

Mi se
Raznežilo srce
Dugo i široko
Ko zasejana njiva

Cu l zvati
Veliko i malo
Cu l Eva
Nek mi zemlja sudi

Meni moja sestra bila kiša
Bio vetrar brat
Meni moja majka bila reka
Bio otac rat

Cu l Eva
Bez žežene reči

Ajoj me
Mi se zmija
Mi se
S podočnjakom zla
Promeće kroz zube

Nema čiste pesme
Muzikalnoj usni
Starijoj od bola

Kuku meni kukavici
Kukavici
Izelici

Zeni ptici
Kružim oko mrtvog tela

Cu l plakat
Sinovi i kćeri
Starice i starci

Cu l Eva
Cu l plakat
Da se plača lišim

Vito MARKOVIĆ

di se uglavnom o nagradama organiziranim s ljevice. Jedan je talijanski književnik napisao: „Da nema komunista i književnih nagrada, prava talijanska književnost pal bi položaj Pepljuge.“ Spomenimo ovde da komunističko općinsko vijeće u Pratu dodjeljuje svake godine veoma cijenjenu nagradu Prato „djelu nadahnutom duhom pokreta otpora koji usmjeri kulturni život nacije“.

IV

Mladim piscima koji su se svrstali uz napredne grupe treba pokloniti povjerenje. Ima, istina je, među njima „heretika iz udobnosti“, onih koji se pomalo prave salonskim pobunjenicima zato što je moderno praviti se po bunjenikom, kao što je, za mnoge političare, moderno govoriti o socijalizmu. Ali oni koji su stvarno uvjereni u ispravnost svojih ideja znaju izdržati i u književnosti. Od nekih od njih, uvjeren sam, potiče remek-djela, kakva su nam dali prozaisti Carlo Levi, Cesare Pavese, Elio Vittorini, Alberto Moravia, Italo Calvino, Renato Vigano, i pjesnici kao Salvatore Quasimodo, Sergi Solmi, Alfonso Gatto, Pier Paolo Pasolini. Jer nedemokratska, aristokratska, akademска, intelektualistička, neživotna, neodgojena kultura bila je u Italiji službena, inertna, smatrana privatnim dobrom; kulturu novih ljudi, demokratskih pisaca, bori se naprotiv za reviziju književnih vrednota. Demokrati novog naraštaja bore se protiv generacije koja se oblikovala u prvih dvadeset godina ovoga stoljeća; od Prezzolinija do Papinija, od Cicognanija do Bacchellija, Ojetija, Morettija, Pee, Savaresa, Chiese, Giulottija. Protiv boncova književne buržoazije, koji su se formalirali u jalozivim polemikama časopisa „Voce“ i „Ronda“, futurističkih, eklektričkih i formalističkih revija koje su se utopile u umišljenoj retorici fašizma, započeli su dobiti borbu antifašistički pisci, koji su probudili nove interese i dalji život novim poslijeratnim književnim pokretima. Proza s tematikom rata i pokreta otpora (o kojoj, ponavljam, treba govoriti napose, drugom prilikom) vode nas do neorealizma.

Na „književnost otpora“, koja je svjedočanstvo jedne revolucionarne činjenice, nadovezuje se meridionalistička književnost posljednjih godina. Južne pokrajine s otocima najzaostalijim su krajevi Italije. Tu se voda borba za obnovu i demokraciju. Nadahnjuju se tim jugom i bore se za njega, to jest za demokraciju u njegovu životu, za raskrinkavanje uskogrudske buržoazije, djela Francesca Jovine, Corrado Alvara, Vitaliana Brancatii, Giuseppe Marotte, Domenica Ree, Leonide Recapaci, Michele Prisca, Giuseppe Berta, Leonarda Sciascia (ovdje nabrajam i mlađe i starije), i dakako djela najmladih. Spomenimo od njih samo neke.

Saverio Strati, mladi romanic-pisac iz Kalabrije, zemlje „proleće i zaboravljeni“, zemlje siromašne i nepismene, u svom najnovijem romanu „A mani vostu“ (Pražnji ruk) govori o mladima, daje riječ mladima. Glavna je lika radnik bez zanata, koji se prehranjuje radeci kugljenjem i kopajući ka dnevnici na imajnima latifundista. Roman govori o neljudskim društvenim odnosima, o nepravdama, o živoj stvarnosti.

Danilo Dolci, kojega smo već spomenuli, mladi je pisac sa sjevera, koji odlazi na Siciliju da pravi anketu o bijedi. Njegova priza izaziva skandale i političke krize, polemike i upite u parlamentu.

Giovanni Testori, dramski pisac, izvodi na pozornice svoju „Ariadnu“, otkriva i osuduje zlo-uporabe društva. Službeni pravda ga progoni, intelektualci dižu glas u obranu slobode cenzure. Testori odgovara vladinoj cenzuri novom dramom, „Imeria“, također sa socijalnim sadržajem i govorom o „sagorenju“ omladini, o izgubljenoj omladini, o jednom tipičnom primjeru maloljetnog prestupnika, ploda talijanskog društva.

Što kažu ovi mladi romansiri, dramatičari, pjesnici u svojim djelima? Odgovara Ignazio Silone, jedan od njihovih „duhovnih otaca“. „Staru stvarnost juga, zamorna, tamna, ponizjavajuća, koja je poznavala samo pobunu i osjetila, danas je u temeljima ugrozena pobunom poniznenih i potlačenih.“

Giorgio Vigolo zadire u život Rima, koji nije samo glavni grad Italije, nego i granica između nejizina sjevera i juga, metropola suprotnosti i krajnosti. Roman „Le notti di Roma“ (Rimske noći), koji opisuje taj ambijent i njegove kontraste, donio je mladom autoru, koji je jedno i osjećaj pjesnik, nagradu Bagutta 1961. Knjiga je izšla već u četiri izdanja.

Domenico Rea, novelist iz Napulja, govorio o svojoj Kampaniji, prikazujući sredine i ličnosti koje se same sobom komentiraju: prosjake, kocije, trhonoše, krušnjaci. Već njegova prva knjiga, „Spaccanpoli“, otkriva je autora snažnog talenta. Taj se tale-nat izrazio i u ostala četiri djela, u kojima pisac obraduje iste motive. Najbolje od tih djela, „Gesù, fate luce“ (Isuse, daj da bude svjetlost), galerija neosrealizma, znači datum u talijanskoj književnosti i dobio je nagradu Viareggio.

Spomenimo napose i Leonarda Sciascia iz Sicilije. Da ništa drugo nije napisao (a napisao je mnogo za svoju mladost), sam njegov roman „Il giorno della civetta“ (Svin dan, 1961) bio bi dovoljan da ga uvrsti u red najboljih talijanskih pisaca mlađe generacije. Već iz njegovih prvih novela osjeća se da će Sciascia prijavljati koj je izravno zahvaća u materiju i smjelo zadire u psuhu svojih ličnosti. Njegova problematika, koja sadrži i osobne i društvene elemente, prisno i kritički prianja uz stvarnost Sicilije, „Il giorno della civetta“ obrađuje ga pregojni, intelektualci dižu glas u obranu slobode cenzure. Testori odgovara vladinoj cenzuri novom dramom, „Imeria“, također sa socijalnim sadržajem i govorom o „sagorenju“ omladini, o izgubljenoj omladini, o jednom tipičnom primjeru maloljetnog prestupnika, ploda talijanskog poduzetnika. Kroz ličnosti romana otkriva se atmosfera „zakona šutnje“, saunešništva i korupcije. U pozitivnoj svjetlosti javlja se jedna ličnost, koja znači jednu vrijednost: bivši partizan, jedini koji, vodjen svojim poštenjem, hrće da ide do kraja u borbi protiv mafije. „Moram to rasvijetiti, makar razbij glavu.“ To je vrlo aktualna poruka ovog pisca.

Pasolini nije ljevičar tek što uređuje jednu rubriku časopisa „Vie nuove“ (Novi putovi) i što je član KP: on je ljevičar „po prirodnom instinktu“, nje-nova je poezija, kao i njegova proza, antidemografska, moralno-jasna, veoma humana. On, predstavnik novog naraštaja, kaže: „Treba rušiti da se bi moglo građati. Treba intenzivno živjeti u svom vremenu da bismo mogli prevazići vrijeme u kojem živimo.“ U obrazloženju nagrade Chianciana 1961. kaže se da je Pasolini „najjači i najautentičniji glas talijanske poezije naših dana.“

Jedan Pasolinijev epigram postao je slavan u Italiji:

Kasarna, sjemenište, bludilište. Potoni uovo svoje lijepe more, oslobodi svijet.

Ima tu, priznajmo, pjesničkog pretjerivanja, ali ti stilovi ipak

podsjećaju na Dantea, koji je rekao gotovo isto, iako je volio Italiju više od svega, kako je sigurno voli i Pasolini, koji izbacuje svoj „J'accuse“ u časovima bora.

Talijanski neorealizam u poslijeratnoj umjetnosti, filmu, prozi i poeziji nije slučajna pojava. I ne ističemo tek slučajno napredne, avangardističke pise nove generacije. Kritika ovoga bezbožnog i iskrnog naraštaja usmjerena je protiv kaočnog vremena, u kojemu se „ljudska i moralna dezintegracija, kao kakva opaka bolest, prijetiće siri na sve strane.“

Jezici moderne talijanske poezije, osobito jezik mladih, vrlo je sloboden: konstrukcije gotovo uvijek lome tradicionalne oblike. Poezija u prozi mnogo se njeguje. Problem stila, međutim, zatijevao bi posebnu raspravu.

Zaključujem s bilješkom namijenjenom nekomu tko bi eventualno htio sastaviti antologiju suvremenih talijanskih poezija za jugoslavenske čitače. Znajući da je moja domovina, 1949., popeo se u vrhunskih vrednotama suvremenih talijanskih književnosti. Ove je godine izšla treća njegova zbirka pjesama, „Religione del mio tempo“ (Religija moga vremena), koja znači novu snazu afirmaciju ovoga mnogostrukog talenta. Zbirka je dobila nagradu Chianciana 1961.

Pasolini nije ljevičar tek što uređuje jednu rubriku časopisa „Vie nuove“ (Novi putovi) i što je član KP: on je ljevičar „po prirodnom instinktu“, nje-nova je poezija, kao i njegova proza, antidemografska, moralno-jasna, veoma humana. On, predstavnik novog naraštaja, kaže: „Treba rušiti da se bi moglo građati. Treba intenzivno živjeti u svom vremenu da bismo mogli prevazići vrijeme u kojem živimo.“ U obrazloženju nagrade Chianciana 1961. kaže se da je Pasolini „najjači i najautentičniji glas talijanske poezije naših dana.“

Giacomo SCOTTI

gospodar smrti

Slabi je ležao na malom žalu obasjanom blagim martovskim suncem i milovanom nežnom penom sitnog telasa. Ni našta nije obraćao pažnju sem na svim brod koji je, jakim dimom i trumu vukao širokim horizontom. Čak na ne Velikoga koji je razgoljen dremao pored njega. Svi je pažnju bio usredstrio na tromi brod koji je plovio u neku od luka na severu. Znao je to, mada mu nikad nije bilo jasno zašto je sever baš sever, a ne nešto drugo. I uopšte za sve pojmove, sve stvari: nikad nije mogao da shvati zašto su jednom za ukov okovane i zarobljene tim nepromjenjivim, praznim imenima. Seti se svojih nemocnih, bolnih razmišljanja u detinjstvu, pa i kasnije — i podigide ga laka, golicava nervosa. Prestade da gleda brod, zahvat u punu šaku, finog peska i poče da ga preteže iz jedne u drugu. U sećanju mu se odnekad pojavile peščani satovi i obuze ga još jača muka.

— Pesali je nešto kako odvratna krv vremena — istinsku brzo, onda snažno odbaci pesak i istovremeno posumnjava da je on sam naprosti glup, a da je sve drugo u savršenom redu.

Veliki na njegov glas okrenuo svoju krupnu, lepu glavu u okvirenu crnim krovđžama. Gledao ga je očekujući. U očima mu je bio nekakav prastari mir i snaga. I u čitavom telu nemarno opruženom na pesku dremala je neka neodređena moć. Noge, sa kojih je bio izuo cipele i zadigao nogavice, bile su mu snažne i maljave. Slabog razbesni ta smirena snaga. Učinili su da je snažne figure Velikoga more izvire i razlivaju se čak tamo do u nedogled. „Ovakva snaga nije u stanju ništa da shvati izuzev svoje nužnosti“, posmisli i okrenu glavu od njega. Ponovo potraži tromi brod. Bio se jedva primetno pomerio na horizontu. Nadletali su ga galebovi i u vazduhu ispredali nitne vidljive mreže. Bilo je kao da žele da ga uhvate u svoju mrežu zajedno sa crnim dimom i tajanstvenim teretom koji je nosio. Zaboravi na Velikoga i zapitali: se odakle taj brod dolazi i šta li nosi. Pribihati za si-gurno da se brod tromu vuće samo zbog težine tajanstvenog tereta.

— Sta li nosi ovaj brod na sebi da ovako sporoplov?

— Ko bi ga znao. Uostalom ne tiče me se. Znam da je sve zlo u ovom zimskom neradu.

Slabi očuta. Shvati da Veliki nikad neće moći da ga razume i nastavi da se interesuje brodom i njegovim teretom.

— Ni najmanje me se ne tiče šta taj brod nosi. Radi mene mogao bi sve dane dozvole da prevozi. Hteo bih da ribarim, shvataš li? I šta ti, dodjavala, ovde radiš? — odseće Veliki iznenadan razlučen nečim neštavljivim. Veliki ništa nije znao da Slabome izuze da je u njihov grad došao iz nekog drugog grada u unutrašnjosti nekog mnogo važnog poslom.

Slabi se zbuni, uznemiri i obori pogled u pesak između svojih krivih, tankih nogu. Nije bio pitanjem toliko zburjen koliko onim neshvatljivim u ljutnji Velikoga. Oseti da bi nešto morao da objasni, ali nije znao kako sve da objasni bespomoćnim rečima koje poznaće tom snažnom čoveku koji ne može da shvati čak ni njegovo interesovanje za taj tromi brod.

— Hajde reci Šta radiš ovde — insistirao je Veliki još upornije kad primeti pometnju Slaboga.

Slabi je dalje čutao i sve zburjenjima bivao. U tom trenutku i sam bežaće zaboravio zbog čega je tu. Odavno ga ništa nije toliko zburilo. Odjednom mu se učini potpuno besmislen boravak u tom malom primorskom gradu. Zapade u još jaču nedoumici. Onda se pristeti da bi s punim pravom mogao da se uvredi zbog tona kojim mu se Veliki obraćao. Veliki nije imao nikakvog prava da koristi njegovu zabunu. Niko nije imao takvo pravo. „Otkud ljudima ideje da prisvajaju sebi pravo na korisnije tudižen zabuna?“ zapita se i postade sigurniji. Razmišlja je o tome i sigurnost mu se sve više vrčala. Zakači je da je njegov strah. Htet će da se zadrži u skrini i bezvrijedni. Niko ne znao kome ništa ne zna. Niko ne može ni da znao sak o kom sam ne kaže. „A ja im nikad neću reći“, odluči čvrsto. „Mogu potpuno spokojno da mislim o cemu hoću. Mogu mirno da krenem u susret svojim smrти i da nikome ne moram o tome računa da polazam.“ Reši i poče ponovo da se zanima brodom. Zažmire da bi ga gledao kroz trepacive. Ovakvo je izgledalo da se brod uopšte ne miče. Čak su i Galebovi izgledali nepotresni, kao da su se uhvatili u sopstvenu mrežu i tako okamenili. Brod, dim i galebovi: sputani, okamenjeni na pučini i sve je to samo njegovim očima i njegovoj svesti dostupno. Od te mrtve slike obuze ga neka čudnovata veselost i reče glasno:

— Možda je ovaj brod neki modernizovani „Holandjanin lutulica“.

Veliki se odjednom trže i upre u njega svoj oživeli, blistavi pogled. Čitavo lice mu se zarilo konačnim resenjem neke mučne tajne.

— Sad mi je jasno ko si ti. Ti si neki prokleti romantičar. Ubogo, nišavno sanjalo. Dovraga, kako mi

V

Ovim bilješkama htio sam, razumije se, dati tek nekaj informacija. Ono što je rečeno opečenito za prouzroči i za poeziju. Mnogi od spomenutih proznih pisaca ujedno su i pjesnici.

Na čelu nove talijanske pjesničke generacije stoji, po mojem mišljenju, Pier Paolo Pasolini. Ima 39 godina, i najznačajniji je pjesnik poslijeratnog naraštaja. Iz Bolonje po rođenju, Furlan u svoje vrijeme osnovao je Akademiju za furlanski jezik, koji, kako je poznato, nije talijanski, nego poseban neolatinski jezik, danas živi u Rimu i u kojem piše unosi mnoge, u književnoj baštini nepoznate riječi iz govora „subproletarijata“ sa rimske periferije. Suradjaju u novinama ljevice, piše i filmske scenarije, a ove godine sam režirao vrlo zapušten film „Accattone“, radjen po vlastitim scenarijima. Već s dvije knjige pjesama, „Poesie a Casarsa“ (1942.) i „Dov'è la mia patria?“ (Gdje je moja domovina, 1949.), popeo se u vrhunskih vrednotama suvremenih talijanskih književnosti. Ove je godine izšla treća njegova zbirka pjesama, „Religione del mio tempo“ (Religija moga vremena), koja znači novu snazu afirmaciju ovoga mnogostrukog talenta. Zbirka je dobila nagradu Chianciana 1961.

Pasolini nije ljevičar tek što uređuje jednu rubriku časopisa „Vie nuove“ (Novi putovi) i što je član KP: on je ljevičar „po prirodnom instinktu“, nje-nova je poezija, kao i njegova proza, antidemografska, moralno-jasna, veoma humana. On, predstavnik novog naraštaja, kaže: „Treba rušiti da se bi moglo građati. Treba intenzivno živjeti u svom vremenu da bismo mogli prevazići vrijeme u kojem živimo.“ U obrazloženju nagrade Chianciana 1961. kaže se da je Pasolini „najjači i najautentičniji glas talijanske poezije naših dana.“

Ali se Slabi više nije zburjivao. Razumeo je da on može da bude držak — i u tome je sva veste. On može da bude i drskiji od njih jer je pametnji. Znao je zasigurno, bar od ovog Velikog je bio neupoređivo pametnji.

— Ti čuti. Ne plašim te se više. Sam si se za trenutak učinio moćan kao da si otac mora, ali sam se setio kako si jadno izgledao sinoć u kafani i sad te se više ne bojim. Ti si kao riba na svu: bespomoćni i žalostan. Neću više da te slušam. Neću više da znam za tebe. Odsas sam sam na ovom žalu i sve je ovo moje. I ovaj okamenjeni brod, i crni dim, i galebovi, i ovo more. Ja na sve to imam najviše pravo. Tebe nema više tu, shvataš li? Potpuno sam sam. Mogu slobodno da vićem: O — E — E! — i ispravi se da stoji. Vlakao je kao sumanuti od ruku napravivši trubu. Od naprezanja mu je pucketalo u vilicama i slepočnicama.

Veliki skoči, zastade ispred njega sa šakama stisnutim u pesnici. Onda se predomisli, navuče cipele na noge, udalji se nekoliko koraka i ponovo leže u uskog rukavca.

Slabi prestade da više. S nekom nedotupavom razdožalošću je posmatrajući i neme kretnje Velikoga. Nedotupav preraste u nedoumnicu koja ga ponovo obori u pesak. Stalno je kašljucava. Bio je prenadražio glasne žice. Ipak je bio zadovoljan što je konacno uspeo da se oslobodi jednog straha; što i on može da radi sve ono što i drugi, mada nikako nije mogao da razume smrťu je trebal da znači onakve ponasanje Velikoga. Samo da su bili tu još i svi oni ljudi čije ga je slobodno ponašanje uvek zburjivalo pa da im svima odjednom pokaže da je razotkriv njihovu drsku tajnu i da ih se više ni najname ne plasi. No i poređ toga bio je silno radostan i osmeli se slobodno da misli o željici koja ga je čak ovam dovela.

„Pametni sam, van svake sumnje. Bar sam uspeo da shvati koliko smo nepravedno osiromašeni. Ni smo vlasnici svoje smrti, koja je možda najlepši deo našega života i koja je ipak naša jer nikad ne pogreši. Pa gde to luta naša smrt kad nije s nama? zar Veliki zbilja ne vidi da je u toku čitavog života polovician? Ako je tačno moje snovljenje moje smrti, onda će uču biti najmoćniji čovek jer će imati i svoju smrt. Ako je tačno onda je ovaj brod, koji se ipak pomije nekud na sever, prošao možda pored nje. Uostalom zašto ne bi bilo tačno? Zašto mi bar smrt ne bila lepa kad mi je sve drugo ovako djevaljski ružno?“

Jednom je bio izmožden umoran i legao je da odspava. Usnio je neko daleko, nepoznato more. Svud po